

Nr 1793

av herr Hermansson m. fl.

i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1973:32 med förslag till lag om ändring i giftermålsbalken, m. m.

I. Allmänna bedömningar

En växande klyfta finns sedan länge mellan gällande familjerätt och den samhälleliga verkligheten. Nya tendenser har gjort sig gällande i människornas sociala roller och inbördes relationer. En familjerättslig reform har blivit närmast tvingande.

I så måtto svarar propositionen 32 mot ett i högsta grad angeläget behov. Att beklaga är emellertid såväl det oberättigat långa dröjsmålet med reformen som dess ofullständighet. Det ena har skapat onödiga problem, det andra kommer tyvärr att konservera åtskilliga av dessa. Man bör särskilt notera de reträtter som på flera punkter i propositionen görs i förhållande till den bakomvarande statliga utredningen.

Socialt sett genomgår det borgerliga samhället tre faser. I den första kvarstår trycket av den agrart feodala karaktären i familjerelationerna. I mellanstadiet stabiliseras en utpräglad cellfamilj, med betydande formellt-rättsliga garantier för kvinnan, men samtidigt med strängt genomförda könsroller. I slutstadiet bryter individens krav alltmer igenom familjeinstitutionens. Könsrollerna börjar upplösas, ett mångsidigare och friare system av mänskliga relationer växer fram.

Gällande svenska familjerätt är förankrad i det borgerliga samhällets mellanstadium. Verkligheten har hunnit till slutstadiet. I ett läge med eftersläpande rättslig överbyggnad kan staten handla efter två alternativa linjer. Den kan i efterhand justera de mest påtagliga eftersläpningarna. Den kan med en avancerad rättsreform som hjälpmedel driva på upplösning av könsroller och aktivt befordra tolerans och jämlikhet i mänskliga relationer. Propositionen kunde ha blivit ett exempel på det senare men har tyvärr närmast blivit ett exempel på det förra.

Vpk:s riksdagsgrupp erkänner den progressiva tendensen i flera av de föreslagna lagändringarna. Men genom sin ofullständighet kommer de snabbt att skapa nya eftersläpningar i lagstiftningen. Ett mer konsekvent grepp på problemen är befogat och nödvändigt. Vi lämnar nedan vissa synpunkter på dessa problem. Förslag till nya lagtexter bifogas.

II. Samlevnadslagstiftningen

En ny syn på samlevnadsfrågorna är nödvändig. Detta motiverar att man inte nöjer sig med justeringar i gällande bestämmelser. En ny tidsenlig grundval bör skapas. Principerna härför kan anges sålunda:

Äktenskapsbegreppet bör i lagen ersättas med begreppet *samlevnad*. Formerna för samlevnads ingående och upplösning bör förenklas och avdramatiseras. Vi föreslår för framtiden en konstruktion med registrerad samlevnad. Vigseln ersätts med registrering. Vigselförfarandet blir en enskild, frivillig angelägenhet.

I många existerande äktenskap är man kanske inte beredd att övergå till den nya typen av samlevnad. Dessa äktenskap bör i fortsättningen kunna förbli reglerade av 1920 års Giftermålsbalk, inklusive ändringar däri. Parterna i sådana äktenskap bör emellertid beredas möjlighet att frivilligt övergå till den nya formen av registrerad samlevnad. Detta betyder att inga nya äktenskap kan ingås med utgångspunkt i 1920 års lag. Man påtvingar å andra sidan inte parterna i existerande äktenskap en ny samlevnadsform. Det gamla äktenskapet försvinner automatiskt som rättsform med den nuvarande vuxengenerationen.

Även de sexuellt avvikande bör ges möjlighet att använda den registrerade samlevnaden som en rättslig form för en tvåpartsrelation. För den sociala toleransen och förståelsen är det av vikt att staten formellt fastslår detta. Dylika fall bör alltså inrangeras i lagstiftningen på samma villkor som andra tvåpartsförhållanden.

Ikke registrerad samlevnad kommer att finnas vid sidan av den registrerade. Barnen i sådan samlevnadsform bör stå under föräldrarnas gemensamma vårdnad. Då det gäller tvåpartsförhållanden bör vid separation samma regler gälla beträffande eventuell gemensam bostad samt vårdnad av barn som gäller i fråga om registrerad samlevnad. Samlevnad mellan flera parter än två är en ny och f. n. relativt ovanlig form. I regel består den av en kombination av tvåpartsförhållanden med ensamstående, eller av flera ensamstående. Gruppkollektiv av denna typ upplevs av medlemmarna, inte minst de ensamstående, som ett positivt stöd. De innehåller dock samtidigt mycket av konfliktstoff och komplikationer. Det är för tidigt att socialt värdera dem. En rättslig reglering ställer sig också svår. Staten bör erkänna själva existensen av sådana samlevnadsformer men inte rättsligt reglera dem. Lämpligast är att parterna själva får reglera formerna genom överenskommelser. Av värde kan vara att parterna får möjlighet att hos rätten deponera dokument som reglerar rättsrelationerna dem emellan. Denna möjlighet bör för övrigt gälla all icke registrerad samlevnad.

Egendomsrelationerna mellan två parter i en samlevnad bör ändras i riktning mot större individuell självständighet. Gemensam bör endast sådan egendom vara, som parterna under samlevnaden eller i anslutning därtill för gemensamt behov förvärvat. Övrig egendom bör vara enskild. För äktenskap enligt 1920 års lag bör dock denna lag kvarstå som egendomsrättslig grund.

Underhållsskyldighet mot f. d. samlevnadspartner bör på sikt och i takt med utjämningen könen emellan avskaffas. Det bör understrykas att diskrimineringen gentemot kvinnorna är en funktion av det borgerliga klassamhället. Därför kommer de fullständiga materiella förutsättningarna för underhållsskyldighetens borttagande att föreligga först sedan

avgörande steg tagits på vägen mot klassamhällets avskaffande. För närvarande utgör underhållsskyldigheten ett skydd och en viss kompensations för den part som i samlevnaden tvingats eftersätta utbildning och yrke. Underhåll bör för begränsad tid kunna utdömas om sådana särskilda skäl finns men bör inte som nu vara en generell rättsregel. En omformulering bör ske på denna punkt.

III. Föräldrabalken

Propositionen framför på detta avsnitt två betydelsefulla reformtankar. Barnets bästa blir gemensam grundval för beslut i vårdnadsfrågan. Ogifta fäder kan ansöka om att bli vårdnadshavare, oavsett om de sammanbor med, respektive har sammanbott med, modern eller ej.

Dessa principer är helt riktiga och har alltför länge väntat på plats i lagstiftningen. Tyvärr har de i propositionen blivit ofullständigt genomförda. Detta kan medföra rättsliga och sociala inkonsekvenser. Kritiken koncentrerar sig till följande:

För barn till ogifta föräldrar kvarstår modern som automatisk vårdnadshavare. Endast på faderns ansökan kan vårdnadsfrågan prövas. Detta gör att det rättsliga utgångsläget föräldrar emellan inte är förutsättningslöst. Det är i sin tur inte konsekvent om utgångspunkten skall vara barnets bästa.

Ansökningsförfarandet gör, att vissa fäder aldrig ställs inför kravet att ta sitt ansvar inför barnet. Detta är skevt. Det bidrar till att konservera könsroller och premierar manligt slentriantänkande och likgiltighet. Alla föräldrar bör ställas inför ansvarets eventualitet. Först då visar sig i många fall deras reella personliga förutsättningar att verka för barnets bästa.

Ansökan är ensidig, dvs. helt faderns sak. Givetvis bör det också finnas möjlighet för modern att yrka att fadern får överta vårdnaden. Vad som i detta avseende framförts i t. ex. remissyttranden av länsstyrelsen i Malmöhus län samt av Fredrika Bremer-förbundet är väsentligt. Det finns fall där modern har skäl att slippa ta på sig en vårdnadsbörda och där fadern av detta skäl bör komma in i bilden. Bäst vore om man avstod från detta ansökningsförfarande och föreskrev skyldighet för rätten att besluta i vårdnadsfrågan utan speciell process eller kostnad för föräldrarna. Varje part kan i sådant mål ställa sina yrkanden.

Det finns ett speciellt skäl för att inte göra vårdnadsfrågans prövning beroende av faderns ensidiga ansökan. En sådan ansökan medför process och konfrontation. Ekonomiska risker eller personlig obenägenhet att starta en upprivande rättskonflikt skall inte behöva förorsaka att fadern avstår från möjligheten – kanske till förfång för barnen. Risken är också påtaglig att det mest blir fäder i högre inkomstgrupper som utnyttjar möjligheten. Detta är givetvis fel. Där föräldrarna inte är överens bör vårdnadsfrågan alltid rättsligt prövas. Något annat förfarande är inte möjligt om man vidhåller principen om barnets bästa.

Följande principer bör gälla i alla vårdnadsfrågor, oavsett vilken samlevnadsform föräldrarna valt och oavsett om de över huvud taget

sammanbott:

1. Barnets bästa skall *konsekvent* vara utgångspunkten.
2. Vårdnadsfrågan skall alltid prövas om föräldrarna ej är ense.
3. Alla skillnader mellan könen bör bort ur lag och praxis. Prövning skall ske helt utifrån omständigheterna i varje särskilt fall.
4. Alla föräldrar skall bedömas lika oavsett sina inbördes relationer.

Vårnaden skall inte ses som en föräldrarättighet utan som en för alla föräldrar i princip lika skyldighet gentemot barnet.

Med hänvisning till det anförda föreslås

att riksdagen beslutar

1. att i den nya familjerättslagstiftningen ersätta begreppet äktenskap med begreppet registrerad samlevnad,
2. att existerande äktenskap får möjlighet att kvarstå på grundval av 1920 års Giftermålsbalk eller övergå till den registrerade samlevnadsform,
3. att samhället officiellt erkänner existensen även av andra, fria samlevnadsformer,
4. att de sexuellt avvikandes rätt till lika villkor med andra grupper erkänns,
5. att det i frågan om vårnaden av barn skapas full jämställdhet mellan fäder och mödrar liksom mellan olika samlevnadsformer,
6. att barnets bästa konsekvent göres till avgörande utgångspunkt i bedömningen av vårdnadsfrågan,
7. att bestämmelserna om underhåll till f. d. äktenskaps- och samlevnadspartner jämkas i enlighet med motionens förslag,
8. att de såsom "Bilaga 1 och 2" bifogade förslagen till lagtexter i konsekvens härmed godkännes,
9. att de delar av Giftermålsbalken vilka ej ersättes av bifogade "Förslag 1" till "Lag om samlevnad" (Bil. 1) skall äga giltighet även för sådan registrerad samlevnad som nämns i sagda förslag, samt
10. att propositionens förslag i de delar som ej berörts i ovanstående att-satser godkännes.

Stockholm den 10 april 1973

C.-H. HERMANSSON (vpk)

EIVOR MARKLUND (vpk)

GUNVOR RYDING (vpk)

NILS BERNDTSON (vpk)

i Linköping

GUSTAV LORENTZON (vpk)

JÖRN SVENSSON (vpk)

i Malmö

LARS WERNER (vpk)

i Tyresö

*Bilaga 1**Förslag 1***Lag om Samlevnad****1 §**

Samlevnad mellan två parter ingås genom parternas gemensamma skriftliga anmälan därom till folkbokföringsmyndighet samt efter vederbörlig hindersprövning.

2 §

Samlevnad upplöses genom endera eller båda parternas skriftliga anmälan hos folkbokföringsmyndighet. Upplösning vinner laga kraft trettio dagar efter det att folkbokföringsmyndighet mottagit anmälan.

3 §

I registrerad samlevnad är sådan tillgång eller skuld gemensam som parterna respektive förvärvat eller ådragit sig under den tid samlevnaden varat eller sådan tillgång eller skuld som parterna i övrigt förvärvat eller ådragit sig på grund av gemensamt ändamål. Övriga tillgångar och skulder är enskilda. Parter kan genom inbördes överenskommelse besluta om annan fördelning.

4 §

Samlevnad som ej registrerats liksom samlevnad mellan flera parter än två regleras genom enskild överenskommelse mellan parterna, såvitt intet särskilt därom finnes stadgat i lag. Handling rörande sådan överenskommelse må av part deponeras hos rätten.

5 §

I samband med upplösning av registrerad samlevnad kan part förpliktas utgiva underhåll till andra parten, om särskilda skäl talat härför. Underhållsskyldighet må ej omfatta längre tid än ett år.

6 §

I äktenskap ingånget före 1 januari 1974 gäller beträffande makars rättsförhållande vad som stadgats i 1920 års giftermålsbalk med däri gjorda ändringar.

Genom skriftlig anmälan från makarna till folkbokföringsmyndighet övergår äktenskap till samlevnad varom i 1–3 §§ stadgas.

*Förslag 2***Lag om Ändring av föräldrabalken****1 §**

Barn till samlevande föräldrar står under föräldrarnas vårdnad enligt vad nedan sägs till dess det fyllt 20 år eller ingått registrerad samlevnad.

7 §

För barn till föräldrar som sammanleva utövas vårdnaden av föräldrarna gemensamt. Ha föräldrarna ej sammanlevt eller har deras samlevnad upphört, beslutar rätten om vårdnaden. Äro föräldrarna ense, förordnar rätten i enlighet härmed, såvida det ej är uppenbart stridande mot barnets bästa. Äro föräldrarna oense, beslutar rätten efter vad man med hänsyn till barnets bästa i varje särskilt fall finner skäligt.

----- - -
Ovanstående förslag till paragrafer ersätter även föräldrabalkens 6 kap. 12 § mom. 1 och 3 samt 8 kap. 1 §.